

■ MAIJA KREKLE

Mildas Grīnfeldes dzīvē bija divi Aleksandri, un likteņim labpatikās, ka abi bija dzejnieki. Viens no viņiem mūžībā aizgāja, nāves bailēs satvēris viņas roku savējā. Tas notika bijušajā mākslinieka Tones dzīvoklī Brīvības un Ģertrūdes ielu stūrī, uz Mildas dīvāna, kur, pēkšņas slimības pieveikts, dzejnieks pavadīja savas dzīves pēdējās trīs nedēļas. Tad, kad viss viņu vidū bija noskaidrots, kad visas sīkās un lielās ķildas bija aizmirstas un piedotas, kad glēvais un niecīgais dzejnieka personībā atkāpās, dodot vietu tikai viņa lielumam un tragismam, nāve atrāca un paņēma Aleksandru Čaku sev līdzī. Viņa un Mildas Grīnfeldes jutekliskās, smagas laimes un šķiršanās nojautu pilnās attiecības, kurās bija arī daudzi nespārašanās brīži, deva latviešu literatūrai izcilu mīlestības dzeju – Aleksandra Čaka "Debesu dāvanu".

Otrs Aleksandrs atnesa prieku un romantiskas alkas vissmagākajās ciešanu dienās, kad Mildai Grīnfeldei likās – visa dzīve jau nodzīvota, kad nebija vairs ne ilgu, pat ne vēlēšanās dzīvot, tikai vajadzība izturēt smago eksistenci, lai viņas kauli nepaliktu uz mūžiem balot Sibīrijas taigā. Viena vēstule, romantiskas jūsmas pilna, un krietni jaunāka likteņa biedra dzejoli vēlreiz no jauna atgriezta Mildu Grīnfeldi sievietes dzīvē, no kuras viņa jau bija atvadījusies, šķiet, uz mūžu. Šī mīlestība gan bija vairāk izsapņota un vientuļajās nometnes naktīs fantāzijās iztēlota, bet dažas dienas un vienīgā nakts viņiem patiesi piederēja.

OTRS Aleksandrs

FOTO NO L. KUZĀNES GRĀMATAS "ALEKSANDRA" (APGĀDS "DAUGAVA", 2007)

Milda Grīnfelde Taišetā
1956. gada aprīlī.

Kaislīgu ilgu zīmogots

Arī otrs Aleksandrs veltījis Mildai Grīnfeldei dzejoļu ciklu – "Taigas teiksma". Pēc daudziem gadiem viņš loloja ieceri izdot grāmatu par viņu abu mīlestību, kurā bez šiem dzejoļiem būtu arī vēstules, ko kvēlās un nepiepildāmās ilgās rakstījis viens gūsteknis otram... Neizdevās. Milda Grīnfelde savas dzīves laikā bija un palika vienīgi Aleksandra Čaka mūža. Tikai 2005. gadā izdotajā Aleksandram Pelēcim veltītajā krājumā "Lakats ar magonēm", kurā sakopotas dažādu sieviešu rakstītās vēstules šim romantiskajam un aizrautīgajam dzejniekam un viņam veltītā Pelēča dzeja, mēs varam lasīt Mildas Grīnfeldes atzišanos mīlestībā savam otrajam Aleksandram.

Kam un kāpēc viņš ienāca šīs toreiz jau četrdesmit sešus gadus vecās sievietes dzīvē? Viņam taču netrūka draudzeņu, mīloto meiteņu, sieviešu, sajūsmināto skolnieču, kas rakstīja viņam vēstules uz Sibīriju. Stalts, latvisks savā stājā un nacionālajā garā, istis romantiskais varonis, kas par savu pārliecību tika sodīts ar gariem ieslodzījuma un noņemšanas gadiem.

Un arī viņa arests it kā esot bijis kādas bezgala mīlas

un padevībā pielūgtas sievietes greizsirdības vadīta atreibšanās...

Taisnība vien būs bijusi pareģojumam, ka visas viņa laimes un nelaimes nāks no sievietēm – jo mazo Aleksandru tūlīt pēc dzimšanas ietina jaunas meitas zīda lakatā, kas greznots magonēm.

Šis neprātīgais solis tika sperts 1920. gada pavasarī. Jaunā māte, Pelēču Minna, gaidībās būdama, bija zaudējusi vīru Arvidu un tāpēc vairāk raudāja par zudušo nekā gatavojās atnākošajam. Mazulim piedzimstot, tuvinieki bērna drēbītes nav varējuši atrast, un jaundzimušajam noderējis nejauši ciemos atnākušās kaimiņmeitas lakats.

Sievietes jau no bērna kājas veidoja zēna tuvāko pasauli, to netrūka arī Latvijas Universitātes Baltu filoloģijas fakultātē, kurā Aleksandrs studēja no 1939. līdz 1943. gadam.

Starp saviem smalkajiem studiju biedriem viņš izcēlās ar pelēku vadmalas uzvalku, pašaustu linu kreklu, ko rotāja prievīte, kā arī dedzīgu Poruka un viņa dzejas mīlestību. Pirmo skūpstu viņš, jūsmīgi naivais un nevainīgais jauneklis no laukiem, saņēma kā dāvanu divdesmitajā dzimšanas dienā no studiju biedrenes, brāļu Kaudzišu radniecības Veras Usenko.

Kopš 1941. gada 16. decembra jauneklis sevi uzskatīja par dzejnieku – laikrakstā "Tēvija" tika publicēts viņa pirmais dzejolis – "Dziesma par Latgali".

Arī viņa jaunības aizrautīgās jūsmas objekti bija ar literatūru aizrāvušās meitenes un sievietes – dzejnieces. Klāra Zāle (1911 – 2003) bija ietekmējusi viņa pirmā dzejoļu krājuma "Aizsapņošāšanās" (1943) tapšanu, bet par spīti degošajām ilgām vienam pēc otra viņi palika tikai draugi. Klāra atcerējās, ka viņai ir maza meitiņa un vīrs, bet Aleksandrs nupat bija iepazinies ar sava mūža liktenīgo sievieti – dzejnie-

Taisnība vien būs bijusi pareģojumam, ka visas viņa laimes un nelaimes nāks no sievietēm – jo mazo Aleksandru tūlīt pēc dzimšanas ietina jaunas meitas zīda lakatā, kas greznots magonēm.

ci Mirdzu Bendrupi (1910 – 1995).

Dzīvē Mirdza bija kā princese ar veselu baru aprīnotāju un padevīgu pāžu. Par vienu no viņiem kļuva arī jaunais Aleksandrs Pelēcis, kurš, pēc mīlas ilgodamies, to vēl nebija iepazinis. Mir-

dza bija viņa pirmā sieviete, viņš tai gribēja būt vienīgais... Tas gan nebija iespējams! Arī Mirdza Bendrupe bija precēta, turklāt jau otro reizi, bet ne jau tas bija galvenais – viņai, princesei, bija atļauts viss.

Starp citu, ritēja Otrais pasaules karš. 1943. gadā Aleksandrs saņēma iesaukšanas pavēsti. Viņš necentās izvairīties, jo negribēja, lai Mirdza viņu uzskata par glēvuli, kas baidās doties karā. Aleksandram laimējās – viņš nokļuva Berlīnē, kara ziņotāju kursos. Pēc tam Mirdza, izmantojot savu pazīšanos, palīdzēja viņam iekārtoties ģenerāļa Bangerska štābā.

Lai savai mīlotajai nesagādātu nepatīkšanas, Aleksandrs pēc dezertēšanas no leģiona slēpās pie jaunās un skaistās katolietes Terēzes Lankaronskas, kas apmeklēja Zentas Mauriņas literāro studiju un kā Ildze Gaigala sāka darboties rakstniecībā.

Liktenīgais gredzens

Pēc krievu ienākšanas jaunais dzejnieks dažus mēnešus strādāja Valkas vidusskolā, kur sajūsmas pilnās audzēknes deklamēja viņa dzejoļus.

Bet palikt skolotāja darbā nebija droši, pārāk bieži vajadzēja atbildēt uz jautājumiem par to, ko viņš darījis vācu okupācijas laikos, tāpēc Pelēcis atgriezās pazīstamajā slēptuvē pie labās Terēzes. Te viņš sacerēja pretpadomju dzejoļus, kurus kāds draugs ievietoja nacionālo partizānu avīzē, tapa arī jaunu dzejoļu krājumu manuskripti.

Kad Terēzes nebija mājās, dzejnieku slēptuvē apmeklēja Mirdza Bendrupe, viņa Zeltmatainā Dāma, nepieradināmā un savā varā neiegūstamā, ilgotā, mīlotā. Vēlāk tieši viņu Pelēcis vainos savā arestā, bet Dievs vien zina, kas un kāpēc tā notika.

Pēc viņas nāves 1995. gada vasarā Mirdzas portretu Pelēcis atkal noliks uz plaukta citiem sirdij tuvu vidū. Mirušajai viss tika piedots. Tikai tas gredzens, kas bija pirkstā čekistam, kad viņš kļauvēja pie Aleksandra slēptuves durvīm norunāto signālu, piederēja viņa dievinātajai mīlotajai. Bendrupei jau pirms tam bija licies, ka viņa tiek izsekota.

Terēzei, uzdodoties par ligavu, izdevās Aleksandru vienreiz cietumā satikt – un tā bija pēdējā reize, kad viņa varēja sevi tā nosaukt. Desmit gadi ieslodzījumā un pieci nometinājumi, ko piesprieda kara tribunālā, pārvērtās par divdesmit trim Sibīrijā nodzīvotiem gadiem, kas viņus izšķīra pilnīgi un galīgi.

Visu šo laiku dzejnieks intensīvi sarakstījās ar draugiem un paziņām, viņš atgādināja par sevi arī Jānim Jansudrabiņam un Zentai Mauriņai, sūtīja savus darbus Rakstnieku savienībai, bet lielu vietu viņa korespondencē ieņēma draudzenes, skolnieces, bijušās un esošās mīlotās.

Milda Grīnfelde, 1950. gada februārī zaudējusi savu lielāko mūža mīlestību, 1951. gada aprīlī kā t. s. franču grupas

Aleksandra Pelēča uz bērsa tāss rakstītā vēstule.

PUBLICITĀTES FOTO

dalībniece zaudēja arī savu brīvību. Sodīta par dzimtenes nodevību – un daļēji arī saistībā ar Čaku, jo tieši viņš, ne jau Milda, bija autors latviešu legionārus slavējošajai bērnu grāmatīnai "Tētis karavīrs" – cietumā un Taišetas nometnē Grīnfelde pavadīja piecus gadus. Pēdējais no tiem bija Aleksandra Pelēča gads viņas dzīvē.

Pelēča gads

Reiz, tālajos labajos laikos, viņi bija tikušies "Zelta Ābelē", kur apgāda darbiniece Milda Grīnfelde bija iedevusi jaunajam dzejniekam Virzas "Straumēnus". Bet saņemot no šā cilvēka vēstuli nometnes barakā viņa nebija gan cerējusi, tāpat kā lasīt viņa krietni vien pārspīlētos salīdzinājumus, kurā viņa nosaukta par Sābas ķēniņieni – viņa, ieslodzītā, nomocītā, dzīves apnikusi pavecā sievietē!

Tomēr šī vēstule ienesa prieka staru tumšajā īstenībā, un ar katru rindu, kas nakts klusumā rakstīta un lasīta, atgriezās dzīves garša, sievišķība, jaunas mīlestības jausma. Jaunas un spēcīgas jūtas bija tas, pēc kā viņa ilgojās un no kā baidījās.

Pelēcis bija vienpadsmit gadus jaunāks par Mildu (viņi abi bija aprīļa bērni – Milda dzimusi 1909. gada 20. aprīlī, Aleksandrs 1920. gada 10. aprīlī), viņš gribēja būt liels dzejnieks – vismaz tikpat liels kā Čaks... Vismaz vienā lietā viņš varētu tam līdzināties...

Saglabāt vēsu prātu Mildai neizdevās. "Tava dzeja mani pacēla spārnos, es atkal esmu

kam labam un reizē spēcīgam, kaut kam dzīvam un silti pukušam – īstam, nemaskētam. Dod man prieku, Ali, es to nesabojāšu, es zinu tā vērtību."

Emgra – tā viņa parakstīja savas vēstules. Alis viņai bija devis šo vārdu no viņas iniciāļiem M. GR. Katru vakaru un dažreiz arī rītu, katru brīvu brīdi viņa rakstīja savam Alim, visa Mildas drūmā darba diena domās bija aizvadīta kopā ar viņu un viņa dzejoļiem. Šajās ilgās radās pārliecība, ka visas elles mokas, kas nākušas pāri, ir bijušas tikai tāpēc, lai viņi abi satiktos.

Jaunā mīlestība bija likteņa balva par izturību un nesalauzto garu. Un, ja tā arī būtu nelaimīga, tik un tā nestu svētību – gan, un dzejniekam, gan viņai: "Un zini, ka es nemaz, nemaz neļauņos, ja Tu pat pasacītu, ka mana aiziešana ir svētīga. Tu zini, ka leduspukšes, kas aukstā ziemā zied logu rūtīs, nevar noplūkt siltiem pirkstiem."

Viņu siltie, drebošie pirksti un ilgās kaistošās lūpas satikās 1955. gada vasaras nogalē, kad Aleksandrs Pelēcis ieradās Taišetā, lai atvadītos pirms braukšanas uz "brīvā" nometinājuma vietu Amūras apgabalā. Milda Grīnfelde bija no nometnes norikota lauku darbos. Vietā, ko viņi vēlāk sauks par Antona Sāpēm, bet kas īstenībā bija Antona Izdega (gore-gorj) ar apdegušām lapegļēm un ciedriem, kādas egles tāsi atmiņai par divu nebrīvu cilvēku mīlestības brīdi palika iegriezts Emgras vārds.

Pēc mēneša viņa rakstīja: "Ali, mīlo, mīlo, mīlo, – tas ir viss, ko varu tev šodien pasacīt. Un man ir labi, ka varu un drikstu to sacīt."

Līdzās ticībai, ka vajag tikai ļoti gribēt un nebūs nekādas šķiršanās, Emgrai nāca arī apjausma, ka tā tas nebūs vis. Kaut ko Aleksandrs no Mirdzas Bendrupes bija iemācījies: ar vienu pašu nekad nepietiek.

Vēstulē Terēzei viņš to bija skaisti formulējis: "Mana vismīlākā ir Dzeja, un mirstīgās sievietes tikai krāsas šajā

ne vien vajadzīga, es arī vēlos, es gribu, un nevis kaut ko un kaut kā, un kaut cik – es gribu šausmīgi daudz, un viss tas ir skaists un labs."

Arvien vairāk viņai iepatikās otrā Aleksandra – nu jau Aļa – dzejoļi, kurus viņš nepaguris sūtīja, un viņa tos rūpīgi analizēja, izteikdama savu vērtējumu vēstulēs.

Milda stāstīja arī par Čaku – tur bija gan atmiņas par nelaimīgo grāmatīņu "Tētis karavīrs", kas Čaka sarakstīta, gan par satikšanos un pirmo kopīgo pastaigu, gan par šķiršanās un Gaisa tilta, gan smelzde par dzejnieka aiziešanu tieši tad, kad viņi beidzot būtu varējuši skaisti dzīvot savus mūžus kopā.

Viņa cerēja, ka tagad sāpes ir aiz muguras, ka atgriezies prieks: "Un tieši tāpēc, ka zinu, ka prieks ir daudz trauslāks par bēdām, man gribas piekerties šim prieka mirklim un aizmirst visu sūrumu. Vai par to mani sodīs mirušie? Man gribas pieiet tuvu, tuvu kaut

Saņemot no Pelēča vēstuli nometnes barakā Milda Grīnfelde nebija gan cerējusi, turklāt ar krietni vien pārspīlētiem salīdzinājumiem, kurā viņa nosaukta par Sābas ķēniņieni – viņa, ieslodzītā, nomocītā, dzīves apnikusi pavecā sievietē!

dzeju varavīksnē. Man vajag visu krāsu un tālab būtu galīga aplamība izvēlēties vienu."

Tāpēc Milda, rezignēta par tā sapņa izgaišanu, kas bija darījis gaišu un dzīves alku pilnu viņas nometinājuma pēdējo gadu, rakstīja savam Alim: "Nav rūgtuma, pat nesāp nekas, nav nožēla arī par notikušo, par kaut ko atdoto, bet patiesi nav labi, ka es tik patvaļīgi uzbraucu Tavā diezgan pieblīvētājā sirdī. Vēlreiz: saku to bez rūgtuma, jo jūtu, ka Ritai uz tevi tomēr ir tiesības. Tiesības ir arī Terēzei. Tiesības arī Mirdzai. Vesela kolekcija tiesisko. Ali, būšu Tev labs draugs. Droši vien tā būs skaistāk, nekā kādreiz kauties ar muļķīgu greizsirdību, kas manī līdzīgos apstākļos varētu izaugt.

(..) Es negribu, nevēlos dalīties ne ar vienu, ja es kādu mīlu, jo mana mīlestība, dodama visu, arī prasa visu. Neuzskati to par manu ultimātu. Tas man nav prātā. Vienīgi gribētu nesabojāt mūsu attiecības, gribu, lai starp mums ir un paliek tikai skaistas jūtas. Zvēru Tev, ka pagaidām nav manī pret Tevi ne mazākā rūgtumiņa. Viss bijušais ir skaists. Arī pāri man nekas nav nodarīts – es saņēmu lielu, lielu prieku. Es biju pat laimīga."

Tava dzīvības daļa manī

Viņa arī pēc tam bieži vien bija laimīga, naktīs sapņodama par Ali un nomoda sapņos iztēlodamās viņu sev blakus, kādā svētdienas rītā viņai pat nāca apskaidrība, ka tieši viņi abi ir radīti viens otram un būs tādi arī nākamajā mūžā.

Tomēr nē. Jau pēc pusgada Aleksandra vēstules vairs nepienāca. Emgra skuma, viņai bija smagi, taigas teikuma bija beigusies. Jau otrs Aleksandrs bija viņu atstājis...

Milda, protams, bija rēķinājusies ar šādu iespēju, bet to piedzīvot realitātē bija pavisam kas cits. Kas vēl bija atlicis viņas sievietes dzīvē? Pēdējā kaislība bija izdeguši, pēdējās mīlas vēstules saņemtas un zem spilvena paglabātas...

Tāpēc varbūt pārāk patētiski, bet, ai, cik patiesi skatnēja viņas pēdējās mīlestības vēstules vārdi: "Tu, protams, vari neatsaukties, Tu vari arī neatmosties, bet Tava dzīvības daļa palikusi manī un tā ir nemirstīga."

1956. gada nogalē Milda Grīnfelde atgriezās Rīgā un visu atlikušo dzīvi strādāja par tulkotāju. Ilgus gadus viņa parakstījās sava otrā vīra uzvārdā – Milda Ozola. Dīvaini, bet viņa nekad neapprecējās ar tiem cilvēkiem, ko visvairāk mīlēja.

Kad sākās Čaka dzejas atdzimšana un viņš kļuva par vispopulārāko latviešu dzejnieku, sabiedrības uzmanības lokā viņa atkal nonāca kā Milda Grīnfelde. Ne jau viņa pati ienāca, bet Valdis Rūmnieks sirmo un stalto sievieti tur ievēda. Kad vēlāk Aleksandrs Pelēcis viņai piedāvāja iespēju pastāstīt arī par viņu abu attiecībām, Milda Grīnfelde neatteicās, bet arī neko neuzsāka, ļaudama viņam pašam cīnīties par savu ieceri. Mazliet jau viņai laikam kremta Pelēča pašapziņa.

Tajā tālajā 1956. gada vasarā viņa vēstules nesagaidīja arī Rita Severe, kas reiz bija bijusi Pelēča skolniece un, sekodama viņa paraugam, kļuvusi par filoloģi. Tomēr viņu sarakste atjaunojās... Pēc vairākiem ciemošanās brīžiem Rita 1962. gadā pavisam pārcēlās uz dzīvi Sibīrijā, lai būtu kopā ar Aleksandru Pelēci kā priekos, tā bēdās. 1964. gadā piedzima viņu dēls Mārtiņš, kurš Latviju ieraudzīja tikai piecu gadu vecumā, kad vecāki beidzot varēja atgriezties Latvijā.

Mājas viņi atrada Talosos, kur dzejnieks strādāja par grāvraci un brīvajos brīžos rakstīja. Viena aiz otras iznāca viņa dzejas un prozas grāmatas. Rita, pašreizējīgi un gudri rūpēdamās par savu dzejnieku, mierinot viņa satraukto un bieži vien paštaisno dvēseli, bija kopā ar viņu arī nāves brīdī 1995. gada rudenī. Aleksandrs nomira pie pusdienu galda, paguvīsmelt no Ritas gatavotās zupas tikai pirmo karoti. **MV**